

AMIR TEMURNING HARBIY YURISHLARI

Alijonov Baxtiyor Xoshimovich

Ilmiy rahbar: Ibrohimov Otabek Sirojiddin o‘g‘li

Annotatsiya: Mazkur maqolada Amir Temurning harbiy yurishlari, ularning tarixiy sabablari, amalga oshirilish jarayoni va natijalari yoritilgan. Temurning harbiy faoliyati, qo‘shin tuzilishi, jang olib borish usullari hamda zabt etilgan hududlarning siyosiy va iqtisodiy ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, uning harbiy yurishlarining Markaziy Osiyo va jahon tarixiga ko‘rsatgan ta’siri ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: ko‘rik, qurol-yarog‘, ta‘minot, jangovor ruh, Temuriylar davlati, Movarounnahr, zabt etish, harbiy san‘at, markazlashgan davlat.

Amir Temur XIV asrning ikkinchi yarmida Markaziy Osiyoda yirik va markazlashgan davlat barpo etgan buyuk sarkarda sifatida tarixda muhim o‘rin egallaydi. U o‘zining harbiy iste’dodi, puxta strategiyasi va kuchli boshqaruv qobiliyati bilan ko‘plab hududlarni birlashtirishga muvaffaq bo‘lgan. Temurning harbiy yurishlari nafaqat davlat hududlarini kengaytirishga, balki savdo yo‘llari xavfsizligini ta‘minlash, siyosiy barqarorlikni mustahkamlash va iqtisodiy taraqqiyotga erishishga ham xizmat qilgan. Uning yurishlari harbiy san‘at tarixida alohida ahamiyat kasb etib, ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganib kelinmoqda.

Amir Temur har bir harbiy yurishdan oldin o‘z lashkarlariga ogohlantiruvchi buyruq bergan. U buyruqni yetkazuvchi maxsus chopar bo‘linmalari mavjud bo‘lib, ular askarlarni yashash joylariga borib safarga otlanish to‘g‘isida habar berishgan. Buni eshitgan askarlar belgilangan maydonga zudlik bilan yetib kelishgan. Sohibqiron har bir yurishidan oldin harbiy ko‘rik o‘kazgan, buni o‘tkazishdan maqsad esa lashkarlarning safar va jang mobaynidagi turli xil kutilmagan vaziyatlarni oldindan bartaraf etish hamda askarlarga jangovor ruh bag‘ishlab, ularning har tomonlama zarur ta‘minotini butlanganligini ko‘zdan kechirish bo‘lgan. “Yurish oldidan ko‘rik qilib, lashkarim qayergacha borib yetishini bilmoqchi bo‘ldim. Qarasam, to‘rt farsang masofada lashkarim saf tortib turardi” .

Ko‘rikdan nafaqat jangovor qismlar, shuningdek ularni qurol-yarog‘, oziq-ovqat, kiyim-kechak zaxiralari ortilgan bir qator og‘ir karvonlar ketma-ket o‘tkazilgan . Shu bilan birga musiqachilar, muxandislar, tabiblar va shu kabi o‘ziga xos bo‘linmalar va anjom-aslaxalarini mavjudligini tekshirgan. Yetarli miqdorda cherik jam bo‘lgach, barcha qo‘shin turlari – yoychilar, nayzavarlar, qoruandozlar, sangandozlar, taxshandozlar, manjanaq, arroda va turicharx otuvchilar hamda boshqa askariy qismlar ko‘rikdan o‘tishgan. Temurbek

armiyasida ichiga yonuvchi modda naft solingan ko‘zachalar irg‘ituvchi o‘t sochish quroli – ra‘dning uzliksiz yetkazib berishni ta‘minlovchi maxsus to‘pchilar – ra‘dandozlar mavjud bo‘lgan .

Amir Temurning harbiy yurishlari, asosan, uning o'z vataniga bo'lgan muhabbati va o'zining hukmronligini mustahkamlash maqsadida amalga oshirilgan. U o'zining dastlabki yurishlarini Samarqandni qaytarib olishdan boshlagan. Samarqand, Temurning tug'ilgan shahri bo'lib, u erda o'zining hukmronligini o'rnatish uchun ko'plab janglarda ishtirok etgan. Bu janglar, uning harbiy strategiyasi va taktikasi, shuningdek, jangovar ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Temur, o'zining harbiy yurishlarida, ko'plab mamlakatlarga qarshi urushlar olib borgan. U, avvalambor, o'zining qo'shinlarini tartibga solish va ularni yuqori darajada tayyorlashga e'tibor bergan. Uning harbiy taktikasi, jang maydonida tezkorlik va moslashuvchanlikni talab qilgan. Temur, dushmanining kuchlarini o'rganib, ularga qarshi strategiyalar tuzgan. Bu, uning janglarda muvaffaqiyat qozonishiga yordam bergan. Temurning harbiy yurishlaridan biri, 1395 yilda Orol dengizi atrofidagi Xorazmga qarshi bo'lgan yurishidir. Bu yurishda u, o'zining kuchli qo'shinlari bilan dushmanlarini mag'lub etib, Xorazmni o'z hukmronligi ostiga olgan. Ushbu yurish, Temurning harbiy mahoratini yanada oshirishga yordam bergan va uning obro'sini oshirgan. Amir Temur, shuningdek, Yaqin Sharqdagi mamlakatlarga qarshi ham yurishlar amalga oshirgan. U, 1400 yilda Iroq va Suriya hududlariga yurish qilib, Bag'dod va Damashqni egallagan. Bu yurishlar, uning harbiy kuchini va strategik fikrlash qobiliyatini namoyish etdi. Temur, bu hududlarda o'zining hukmronligini o'rnatib, ko'plab madaniy va iqtisodiy islohotlarni amalga oshirgan. Temurning eng mashhur yurishlaridan biri, 1402 yilda Turkiyadagi Osmanli imperiyasiga qarshi bo'lgan yurishdir. Bu urush, Ankara yaqinida bo'lib o'tdi va Temur, osmanli sultoni Bayazid I ni mag'lub etdi. Ushbu jang, Temurning strategik g'alabasi sifatida tarixga muhrlandi va u o'zining kuchini yanada mustahkamladi. Temur, bu g'alabadan so'ng, o'zining hukmronligini yanada kengaytirishga muvaffaq bo'ldi. Amir Temur, o'zining harbiy yurishlarida faqatgina jangovar strategiyalar bilan cheklanib qolmagan, balki o'z davlatining madaniy va iqtisodiy rivojlanishiga ham katta e'tibor bergan.

U, harbiy yurishlaridan so'ng, egallangan hududlarda yangi shaharlar barpo etgan, ilm-fan va madaniyatni rivojlantirishga harakat qilgan. Temur, o'zining hukmronligi davrida ko'plab olimlar, san'atkorlar va mutafakkirlarni o'ziga jalb etgan va ularni himoya qilgan. Amir Temurning harbiy yurishlari, uning o'z davrida va undan keyin ham tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan. U, o'zining qobiliyatlari va strategiyalari orqali, ko'plab mamlakatlarni o'ziga bo'ysundira olgan. Temur, shuningdek, o'zining harbiy yurishlarida o'z xalqining madaniyati va an'alarini saqlab qolishga harakat qilgan. U, o'zining yurishlari orqali, Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq tarixida muhim iz qoldirgan. Amir Temurning bir mamlakatga qilgan

yurishlari uning boshqa mamlakatlarga qilgan yurishlari bilan ketmaket borganligini urush voqealari ko'rsatib turadi. Amir Temur Ozarbayjonga bir necha bor yurish qilib va 1387-yilda uni buysundirishga muyassar bo'ladi. Armaniston va Gruziyani Temur 1392-yilda buysundiradi. Temurning uzoq Hindistonga yurishi 1398-yilda yakunlanadi.

Sohibquron Amir Temurning harbiy mahorati shunda ediki, u o'z dushmanlarini erkin nafas olishga qo'ymagan. 1400-yilda Amir Temur qo'shini Turk sultoni Boyazid I va Misr sultoni Faraj bilan kurash olib boradi. 1402-yilda Amir Temur Anqara yaqinida Boyazid bilan ikkinchi marta to'qnashadi va uni tor-mor etadi. Amir Temur 1404-yilning oxirida Xitoyga qarab yulga chiqadi. O'sha yili qish O'rta Osiyo tarixida eng qahraton qish bo'ladi. Sirdaryoning suvi 1 metrga muzlagan, askarlardan ko'pini, quloq-burunlarini, qul-oyoqlarini sovuq olgan edi. Temur ham shamollab qoladi va O'trorda to'xtashga majbur bo'ladi. 1405-yil 18-fevralda Temur O'trorda vafot etadi.

Amir Temurning harbiy yurishlari uning buyuk sarkarda va mohir davlat arbobi ekanligini namoyon etadi. U qo'llagan harbiy strategiya va taktikalar o'z davri uchun ilg'or hisoblangan hamda ko'plab g'alabalarga zamin yaratgan. Temur yurishlari natijasida keng hududlarni qamrab olgan qudratli davlat vujudga kelgan, ilm-fan, madaniyat va savdo rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratilgan. Shu sababli Amir Temurning harbiy faoliyati nafaqat O'zbekiston, balki jahon harbiy va siyosiy tarixining muhim sahifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Temur tuzuklari. Ahmedov B. tahriri.- Toshkent: G'afur G'ulom, - 1991.-144 b.
2. Ahmedov B. Tarixdan saboqlar.-Toshkent: O'qituvchi, 1994.-432 b.
3. Abdurazzoq Samarqandiy. Matlai sa'dayn va majmai bahrayn. Fors tojik tilidan tarjima, kirish so'z va izohli lug'atlar tarix fanlari kandidanti A. O'rinboyevniki. Toshkent, 1969, - 91-92 betlar.
4. Yakubovskiy A. Yu. Temur ... b. – 68 b.
5. Mixail Ivanin. Ikki buyuk sarkarda. Chingizhon va Amir Temur: harbiy san'ati, strategiya va taktikasi. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017, – 233 b.
6. Muiniddin Natanziy. Muntahab at- tavorix. -Toshkent, 1991.-260 b.
7. Zafarbek Khamroev "O'zbek tarixida Amir Temur" 2018